

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА СТУДИЈА МЕНАЏМЕНТА ЉУДСКИХ И СОЦИЈАЛНИХ РЕСУРА

ОБРАЗОВАЊЕ КАО ЈАВНО ДОБРО

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:

Проф. др Љубинка Катић
ванредни професор

Студент:

Милица Јанковић
194/18

Београд, 2022.

Садржај

1. Увод.....	4
2. Јавно добро.....	6
2.1. Задовољење јавних потреба.....	8
2.2. Задовољење образовних потреба	9
2.3. Образовне потребе	11
3. Образовање кроз историју.....	12
4. Демократско друштво и јавно добро.....	16
4.1. Глобални ниво образовне политике	18
4.1.1. Циљеви одрживог развоја.....	19
4.1.2. Србија и Агенда 2030.....	19
4.2. Регионални (наднационални) ниво образовне политике	21
4.2.1. Србија на европском путу	22
5. Образовање-опште добро.....	26
5.1. Ефикасност образовања.....	26
5.2. Правичност у образовању.....	27
5.3. Доступност образовања	28
6. Образовање у контексту људског капитала	32
6.1. Ефекти улагања у људски капитал	33
7. Закључак.....	35
Литература	36

1. Увод

Вредност која је садржана у образовању препозната је од стране друштва као вредност од опште важности заједнице. Образовање као опште добро треба да буде заједничко свим члановима друштва али и да користи добробити исте, оно се постиже индивидуалним и колективним акцијама. Како ће ово добро бити организовано и дистрибуирано зависи од одлука које се доносе на политичком нивоу државе. Образовање се уобличава и организује за потребе друштва, са променама потреба и променама у социјалном, економском и културном окружењу, оно мења своју функцију. Погледом на некадашње друштвене заједнице и данашње заједнице уочавамо како се функција образовања мењала сходно условима који су постојали у датој друштвеној заједници и условима који су је окруживали.

Демократско друштво образује своје грађане како би били равноправни чланови у политичком одлучивању и политичком деловању, како би сам израз владавина народа имао своје упориште и истинску примену. Демократско друштво у образовању препознаје вредност којом се постиже једнакост међу људима, њиховим шансама за успех и шансама за развој сваког појединца. Разматрањем потреба образовања и развијања политике образовања није предмет само националних политика, она достиже наднационални и глобални ниво. Глобална забринутост о односу животне средине, социјалног и економског окружења и њиховог несклада, резултира Агендом 2030. Значај образовања који се истиче овом агендом, наглашава да образовање представља основну покретачку снагу одрживог развоја, и покушава да створи универзалне основе образовања које ће допринети побољшању садашњег и будућег стања у друштву. Ове хуманистичке потребе образовања препознате су и имплементиране на наднационалним и националним нивоима. Србија својим стратешким одлукама за прикључивање Европској унији усклађује своје законске и стратешке оквире како би у потпуности

реформисала постојеће системе у складу са системима ЕУ. Ипак и поред свих декларативних опредељења Србије за глобалне и европске циљеве образовања уочава се несклад и заостајање.

Образовни систем за сваког појединца треба да буде правичан, да пружа једнаке шансе да се образује и да буде образован, да развије своје потенцијале и способности без могућности да у томе буде спречен. Разлике у образовању које постоје међу људима једино су оправдане уколико се ради о слободном избору појединца. Образовном политиком потребно је препознати и отклонити недостатке образовног система и учинити га подједнако ефикасним, правичним и доступним за свакога. Када су ови услови испуњени доприноси се општој добробити. Улагањем у образовање доприноси како финансијским тако и нефинансијским ефектима која доноси користи заједници и појединцима.

2. Јавно добро

Ради боље идентификације појма јавног добра, важно је сагледати разлику између јавног добра и заједничког добра. Разлика између ова два појма јесте у томе што заједничка добра (заједнички ресурси, заједнички капитал) представљају природне ресурсе док јавна добра представљају капитал који је створен економским деловањем; заједничка добра су природни ресурси настали независно од активности човека док јавна добра представљају добра, вредности, ресурсе или капитал настали економском активношћу људи. (Драшковић и Вујиновић, 2019).

Економска наука прави разлику између приватног и јавног добра, па тако и Хал Роналд Вариан у својој књизи 'Микроекономска анализа' објашњава разлику између добара које се деле по основу припадања субјеткима који та добра користе, тако он разликује приватна и јавна добра (1992). Приватна добра карактеришу искључивост и ривалство. Искључивост представља начело при коришћењу приватних добара и односи се на то да уколико особе нису спремне да плате за коришћење ових добара, оне су искључене од коришћења истих, док начело ривалства представља да конзумирање приватног добра смањује и ограничава конзумирање за друге (Јелчић, 2001).

Јавна добра немају ова својства. Вариан (1992) наводи пример уличних светала – „количина уличне расвете у датој области је фиксна – и 'ви и ја' имамо исту потенцијалну потрошњу, а количина коју ја потрошим не утиче на количину коју можете да потрошите – дакле, улична светла нису конкурентна, штавише, моја потрошња уличне расвете не искључује вашу потрошњу; Добра која се не могу искључити и која нису ривалска називају се јавним добрима; други примери су полиција и противпожарна заштита, национална одбрана, светионици, телевизијски и радио преноси, чист ваздух и сл“ (стр. 414).

Другим речима, јавна добра јесу она која немају карактеристике искључивости и ривалства, што значи да ова добра могу подједнако користити сви и да

коришћење ових добара од стране одређених појединаца не искључује коришћење за друге као и то да јавна добра стоје подједнако свима на располагању. Овако представљена јавна добра у литератури препозната су као чиста, док са друге стране стоје нечиста јавна добра, поједини аутори овакву поделу јавних добара препознаје као њихову најчешћу класификацију. Делибашић даље у одређењу карактеристика јавних добара наводи да се „под нечистим јавним добрима подразумевају добра чије се обезбеђење може организовати и на тржишним принципа, то су: путна инфраструктура, обавезно образовање, здравствена заштита, спортске и културне делатности.“ (Делибашић, 2022. стр. 300). Све до сада наведене поделе добара можемо приказати путем схеме, с тим да Здравко Петак додаје још једну категорију – добра са плаћањем накнаде.

Табела 1. Класификација економских добара (Petak, 2019). *Upravljanje prirodnim resursima kao zajedničkim dobrima: teorijski pristup razlikovanju javnih dobara i zajedničkih resura. U: Forum za javnu upravu; izazovi upravljanja javnim dobrima. (7-19). Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung, Institut za javnu upravu*

Класификација економских добара – примери		Могућност заједничког коришћења или потрошње (конкурентност)	
		Немогућност заједничког коришћења	Заједничко коришћење
Могућност искључивања	Да	Приватна добра Хлеб, одећа, књиге, аутомобил, стан и сл.	Добра са плаћањем накнаде Телефонска услуга, кабловска, дистрибуција електричне енергије, путарина и сл.

	Не	Заједнички ресурси Извори пијаће воде, риба у рекама, шуме, пашњаци и сл.	Јавна добра Војска, полиција, ватрогасци, временска прогноза, паркови и сл.
--	----	--	--

2.1. Задовољење јавних потреба

Држава и државне институције јесу гарант јавних добара и она су неодвојива од државе. Јавна добра су потребна за њено нормално функционисање, закључује Делибашић и даље наводи да „савремена држава јавна добра ставља на располагање путем механизма јавног сектора, што значи да се она финансирају из јавних средстава која припадају грађанима“ (Делибашић, 2022, стр 301).

Управо порески систем државе представља активност којом држава прикупља средства, док са друге стране како наводи Дрљача стоје јавне потребе чије задовољење и чини заснованост пореског система једне државе (2018). Она друштвене потребе дефинише као облик потреба грађана и свих субјеката друштвеног, економског и политичког организовања путем којих се остварују општи интереси и унапређује економски, политички, култури и социјални живот (Дрљача, 2018). Обезбеђивање јавних добара врши се вантржишним принципима и повезана су са политиком јавног избора, у разликама која постоје између обезбеђивања и потрошње приватних и јавних добара. Јоцић наводи да се за приватна добра одлучује индивидуалном одлуком, док се одлучивање за јавна добра постиже колективном одлуком (Јоцић, 2015). Сваки појединац индивидуалном одлуком бира која ће добра употребљавати, док је за јавна добра потребан виши степен одлучивања која се односе на целокупну заједницу.

Задовољење јавних потреба може се посматрати и према нивоу власти на којима се остварују, па тако можемо уочавати остваривање ових потреба од најнижих па све до највиших нивоа власти као што су локални, национални, регионални као и

глобални ниво. Како то објашњава Дрљача, потребе које се остварују путем централне власти односе се на ниво савеза држава где се задовољавају потребе из домена одбране, спољних послова, спољне безбедности; субцентралне власти које се односе на државе, покрајине где се задовољавају потребе унутрашње безбедности, образовање, култура; ниво јединица локалне самоуправе којима се задовољавају комуналне потребе (2018).

2.2. *Задовољење образовних потреба*

Како је предходно у литератури наведено можемо да закључимо како се из јавних добара јављају потребе за њиховим коришћењем и задовољењем и како су нам познате разлике међу добрима, занимљива је критика коју износе поједини аутори о односу образовања и јавног добра. Петак говори о томе како се већ познатом поделом добара на приватна и јавна, на први поглед може образовање и „високо образовање, једнако као и одбрана и национална сигурност, могу означити јавним добрима“ (Петак, 2009, стр. 198), док дубљим разматрањем карактеристика високог образовања као што су искључивост при неплаћању школарина или конкурентности при испуњавању квота при упису у вискошколске установе, закључује да образовање садржи „неке карактеристике приватних добара“ и неких добара са плаћањем накнаде „тако да их није могуће једнозначно одредити као јавна добра“ (Петак, 2009, стр. 198). Свакако да је образовање препознато као јавна потреба и јавно добро, питања око остваривања ових потреба реализују се кроз политику коју индивидуално доноси свака држава зависно од критеријума као што су правичност, ефикасност и сл. Тако да се образовање а понајвише високо образовање разликује од државе до државе, где се у одређеним могу уочити запажања које је изнео Петак док у другим постоји политика снижавања цена школарине или свођење школарине на незнатан ниво (2009).

Досадашња увиђања наводе нас на питање да ли је образовање роба? Поједини аутори увиђају да образовање представља робу да „свака услуга, па и образовна,

има неку стварну цену коштања која се може утврдити одређеном калкулацијом“ (Копрић, 2009, стр. 189). Свако знање које студент стекне, након студија продаваће своје знање или може студирати само из љубави према знању, уочава Будак и указује на то да какве год да су потребе за образовањем оно свакако представљају робу (2009) „јер се продаје и постиже своју цену на тржишту, зависно од понуде и потражње, као и квалитета“ (Будак, 2009, стр. 177).

Критичким погледом увиђа се постојање глобалног економског утицаја на образовање, који образовање своди на ниво тржишта, како то објашњава Чаврак „универзитете и образовање редукује на категорије понуде и тражње“ (2013, стр. 4). Како он објашњава није спороно да образовање доприноси економској функцији и ставља акценат да то не може и не сме бити једина функција већ постоје и бројне друштвене и индивидуалне потребе које образовање треба да испуни (уживање у животу, испуњења животних циљева, управљање собом) (2013).

Држава и друштво које образовање посматрају као јавно добро, улажући у њега улажу у дугорочан напредак целокупне заједнице. Друштво које улаже у знање несумњиво ће имати напредак у економској функцији државе и појединаца у виду повећаног БДП-а, конкурентности на тржишту, већих зарада. Потребно је да се улагањем у ова јавна добра постигну и хуманистички циљеви. Како је држава гарант јавних добара, није довољно само да ова добра дистрибуира, потребно је да образовање буде једнако доступно сваком грађану на сваком делу територије државе, једнаке могућности за образовањем, квалитетну наставу, да пружи максималан развој личности сваком појединцу, шансе за успех. У глобалној трци за новцем не треба запостављати хуману природу образовања. Богатство једног друштва мери се писменим становништвом, људима образованих да живе самостални живот, брину о себи и околини, људима који се питају и који се укључују у политичка питања државе. Државом која на образовање гледа као на

јавно добро сматра се она која улаже у систем образовања и чини га правичним, која препознаје образовне потребе друштва и остварује њихово задовољење.

2.3. *Образовне потребе*

Проучавање потреба предмет је многих научних дисциплина од психологије, социологије па све до андрагошких наука. Сама потреба у психолошким наукама одређује се као биолошки сигнал који покреће људски организам на неку активност, било да је та активност уношење потешне материје или елиминисање одређене материје (Кордић, 2014). Оно што је заједничко разматрањем потреба кроз науке јесте то да постоји недостатак код људских бића. Андрагошке науке такође разматрају појам потреба и уочавају потребе за образовањем које се јављају индивидуално и код друштва. Катић уочава две специфичне карактеристике које индивидуалне образовне потребе разликују од осталих потреба, када долази до недостатка као што су знања и вештине потребан нам је неко ко та знања поседује и ко ће проценити о каквом недостатку је реч, као другу специфичност она уочава да се са задовољењем других потреба сама потреба гаси, док задовољењем образовне потребе она јача. (Катић, 2018). Држава својом политиком и образовним институцијама треба да препозна образовне потребе и да одговори на њих како индивидуалним тако и потребама целокупног друштва. Како наводи Катић није довољно само да се потребе препознају, већ им треба ићи у сусрет „на тај начин се настоји одржати непрестана равнотежа између нових потреба, временског периода трајања образовног процеса и одговора на потребу“ (Катић, 2018, стр. 69)

3. Образовање кроз историју

Васпитање и образовање представљају појаве својствене човеку и људским бићима, па је као такво неодвојиво од друштвене структуре у којој се налази. Такође, ове појаве нису постојале у облику у којим их ми данас познајемо, оне су мењале свој облик и функцију коју су имале у датом моменту и датој друштвеној заједници.

Осврт на васпитање кроз историјске епохе допирнеће бољем упознавању тога како су се одређене друштвене заједнице односиле према идеји васпитања и да ли је за дате друштвене заједнице образовање било јавно добро. „Научно истраживање васпитања у првобитној заједници веома је отежано огромном временском дистанцом (која подразумева хиљаде година) и малобројним остацима на основу којих се може анализирати функционисање најранијих друштвених заједница“. (Бралић, 2021, стр. 41). Према мишљењу Жељка Бралића, ипак постоје извори из којих се може проучавати о васпитању у првобитним заједницама, ти извори јесу археолошка и антрополошка сазнања. (Бралић, 2021). Археологија свој допринос сазнању даје тако што проучава материјалне заоставштине одређених епоха и њиховог значаја у датом друштвеном-економском и историјском окружењу. Антропологија као наука која се бави људским бићима и њиховим обичајима, веровањима и осталим друштвеним феноменима значајна је за изучавање првобитних заједница. Она нам својим посматрањем друштва – племена која су опстала до савременог доба а која су у суштини остала неразвијена и задржала облике првобитних заједница, даје на увид како је изгледало првобитно васпитање (Бралић, 2021). Направићемо кратак осврт на сврху које је васпитање и образовање имало у појединим заједницама.

Првобитна заједница је за разлику од сваке друге епохе била економски, културно и социјално неразвијена, образовање је било на јако незавидном нивоу а образовне институције биле су јако далеко од свог настајања. Фокусирајмо се на то

како је образовни процес изгледао у овом „најпримитивнијем“ облику образовања. У овим заједницама разрађени су захтеви који се морају испунити како би се живело са заједницом и углавном се несвесно намећу појединцу. (Monroe, 1906). У првобитним заједницама образовање се одвија у породици а затим и ширијој заједници. „Не постоји систем школа, још увек није организована збирка знања или предмета проучавања који посредно служе као основа за вођење живота, метода која се користи је једноставна, несвесна имитација.“ (Monroe, 1906, стр. 1).

Важно је да сагледамо који је био циљ образовања у овом периоду, и која добра су ови људи штитили. Занимљиво је запажање које је Станаревић изнела о историјској перспективи древних времена и првобитних људи, она говори о томе како су се људи на свакодневном нивоу борили за опстанак и то на основу инстинкта и у добро познатом обрасцу „бежати или борити се“ (Станаревић, 2018).

У првобитној заједници постојали су једноставни садржаји васпитања као што су „упознавање природе и друштвене средине, животиња, биљака и људи у сталној борби за опстанак (сакупљање плодова, одбрана од животиња и непријатеља, градња склоништа, обезбеђивање оружја, алата и одеће и сл.)“ (Бралић, 2020, стр. 42). Циљ васпитања у овој епохи представљало је стицање знања за непосредно задовољење потреба и преживљавање, оно се преносило на млађе чланове и постепено су се стварали облици понашања и први образци културе (Бралић, 2020). Институција организованог образовања и учитеља није постојала. Првим зачецима организованог образовања можемо говорити тек са појавом институција образовања, што настаје када су се проширила знања и искуства људи првобитних заједница. Добро су нам позната археолошка открића попут писма и то можемо схватати као период у ком се развија потреба за образовањем како би се писма учила за употребу. Ипак у наставку неће бити обрађене ове епохе, већ епохе које су образовање посматрале са одређеном идејом или идеалом због кога се треба образовати. Стари век се већ може сматрати епохом кроз коју се

васпитање и образовање могу боље посматрати, на моделу античке Грчке, која се истиче као колевка европске цивилизације, па тако и у односу на развој васпитно-образовних вредности (Красић, 2012). Овде постоји систем васпитно-образовних установа. Управо у овом периоду настаје идеал „калокагатија“ чиме се први пут поставља циљ образовања а то је „хармониски развитак личности (калокагатија-лепота и доброта)“ (Трнавац и Ђорђевић, 2010, стр. 70). Такође, управо овде долази до љубави према знању ради знања. Тамо где нису постојале обавезе школовања постојао је у друштву притисак за образовањем и васпитањем како себе тако и наследника како би били уважени чланови друшта и били усклађени друштвеним и обичајним нормама (Бралић, 2006).

Занимљиви за приказ образовања кроз историју могу нам послужити епохе средњовековног и хуманистичког учења. Почетак средњег века обележава изражено сталешко друштво, то нам говори да је образовање у овом периоду било искључиво за одређене групе људи, тј. свака класа је учила и стицала вештине за потребе њеног сталежа (Трнавац и Ђорђевић, 2010). Касније наступа доминантна улога хришћанства која обликује образовање у овом периоду, али и настанка првих универзитета. Образовање је у овом периоду под утицајем свештенства, како наводи Заниновић, изгледало је тако што су се од ученика захтевали покорност, уздржање, умереност, рад и дисциплина али је подразумевало и физичко кажњавање, а само учење је изгледало тако што су се напамет училе књиге које је одређивало свештенство (1988). Преласком на хуманизам и ренесансу наступа заокрет у образовању, сада човек постаје центар проучавања али и његова околина; уметност, књижевност и наука заузимају значајно место. Образовни идеал грађанског хуманизма, како наводи Антон Саниа, огледа се у људима који су добро литерарно и научно образовани и који учествују у делатностима државе. (2008)

Сам приступ према ученицима се мења, Заниновић наводи да учење и настава морају бити занимљиви и привлачни својим садржајем а учитељи брину о

способностима и интересима ученика; тешка дисциплина и физичко кажњавање замењују се благом дисциплином и усмеравањем ученика (1988).

4. Демократско друштво и јавно добро

Како је наведено у Миријам-Вебстер речнику демократија је првенствено описана као владавина народа а затим и као власт којој је врховна власт поверена од стране народа и коју врши директно или индиректно кроз изборни систем који укључује периодично одржаване слободне изборе. У својој критици демократији, Ненад Димитријевић наводи да се у институционално-правном погледу могу препознати равноправни грађани, демократска политичка власт, политичке организације, као и закони који обликују друштвени и политички живот (2016). Засигурно је то да се демократске институције разликују индивидуално од државе до државе, што је и условљено друштвеним, економским и културним развојем конкретног друштва, што овде није предмет расправе, већ вредности које су заједничке демократском друштву. Када говоримо о политичким институцијама, Јовичић указује на то да су политичке партије (странке) примарне и да оне генеришу деловање политичких и државних институција (2017). У демократском друштву деловање политичких институција, представника власти али и политичких странака поткрепљено је легитимитетом који им народ поверава како би се заступали општи интереси. Критичким разматањем политичких странака у демократији Посавец уочава како се јавни интерес односи на наиндивидуалну материју или нематеријалну добробит државе, он даље наводи да се појам јавног интереса употребљава као: „апел владајућим и онима којима се влада да своје егоистичне циљеве усмере на добробит општег интереса“ (Посавец, 2003, стр. 23). Закључак на који нас наводи Посавец јесте да се јавни интерес детерминише управо у јавности и да он треба да буде темељ политичког деловања, а да затим место јавног интереса зависи како је он дефинисан у уставним и законским решењима сваке државе (2003).

Демократско друштво карактеришу заједничке вредности, принципи и институције које их спроводе. Према Унесковој универзалној декларацији о

демократији, демократија представља идеал али и циљ, чији је темељ управо на заједничким вредностима које људи деле на глобалном нивоу без обзира на културолошке, политичке и економске разлике. Такође се у овој декларацији наводи да се демократија заснива на супрематији права и примени људских права, у демократској држави нико није изнад закона и сви су једнаки пред законом. Мир, економски, друштвени и културни развој су и услови демократије али и њени плодови, што значи да постоји међузависност мира, развоја, поштовања владавине права и људских права. Основна људска права и слободе која демократија поштује и штити су слобода говора, слобода мишљења, слобода организовања, слобода практиковања верских активности, слобода избора језика, слобода учествовања на изборима, право учешћа у власти, право поштеност и јавног суђења, право на образовање, право поседовања имовине, права мањина, право на сигурност, право на рад и зараду, право на информисаност, право на здравствену заштиту, право на родну једнакост и др. (Кривокапић, 2014, стр 34). На основу наведених основних људских права и слобода коју је изнела Кривокапић можемо уочити да је у демократском друштву образовање препознато као основно људско право.

Свака историјска епоха развијала је образовање у складу са тадашњим интересима и потребама, образовање се уобличавало и добијало своје циљеве. Посматрајући демократију можемо сагледати и неке основне циљеве образовања карактеристичне за демократско друштво. Као једне од важних циљева можемо навести образовање за демократско грађанство и образовање за људска права. Грађанска партиципација у политичким питањима подразумевана је у демократији, а како Чаврак наводи „истинска демократија није могућа без образованих грађана“ (2013, стр. 4). Пут до тачних података и стучних коментара о политичким питањима, представља школско образовање које даје основу знања. (Вајт, 2013). Људска права и слобода истакнути су циљеви, а како то увиђа Минић,

сам процес демократизације треба да означава једнакост међу људима, једнаке шансе за успех и шансе за максималан развој појединаца. (Минић, 2016).

4.1. Глобални ниво образовне политике

Како се потребе за образовањем јављају на свим нивоима друштвеног организовања од локалних па све до глобалних, можемо разматрати питање како су виђени циљеви образовања ван националних граница. „У међународним документима, форумима о образовању и образовним политикама“ Катић наводи да је „уочен значај образовања као једног од главних средстава којим се омогућују смањење сиромаштва и економски напредак појединаца и заједнице, али и оснаживање дубље основе хармоничног људског развоја, демократизовања и хуманизовања друштва“ (Катић, 2018а, стр. 160). На примеру Организације Уједињених нација (УН) и на примеру специјалне организације УН-а – Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу (УНЕСКО) можемо посматрати како је образовање виђено на глобалном нивоу. УН је међународна организација основана 1945. године. Тренутно састављене од 193 државе чланице, УН и њихов рад се руководи циљевима и принципима садржаним у оснивачкој повељи, обухвата многе фондове, програме и специјализоване агенције, од којих свака има своју област рада, руководство и буџет. УНЕСКО као специјална јединица УН-а настоји да изгради мир кроз сарадњу на међународном нивоу у образовању, науци и култури. Мисије УНЕСКО-а су да изгради мир, искорени сиромаштво и подстакне одрживи развој. Она говори да образовање представља људско право за све током живота. Представља једину агенцију УН-а са мандатом да покрије све аспекте образовања. Њој је поверено да води Глобалну агенду за образовање 2030 кроз циљ 4 одрживог развоја. УНЕСКО обезбеђује глобално лидерство у образовању, јача образовне системе широм света и одговара на савремене глобалне изазове. Њен рад обухвата развој образовања на свим нивоима образовања, а њен „ауторитет и мандат

почива на међународном консензусу свих држава чланица о универзалним људским правима“ (Поповић, 2019, стр. 8).

4.1.1. Циљеви одрживог развоја

Као глобални циљ образовања можемо навести циљеве одрживог развоја. Уједињене Нације како наводи Поповић „данас доминирају својом Агендом 2030 – сетом од 17 циљева одрживог развоја који су усвојени у УН 2015. године од стране свих земаља чланица и важе за 'библију' глобалног развоја до 2030 године“ (Поповић, 2019, стр. 9). Сам појам одрживог развоја се односи на развој који задовољава тренутне потребе без могућег угрожавања будућих генерација да задовоље своје потребе, састоји се из три компоненте – окружења, друштва и економије и када су ове три компоненте у складу повећава се добробит човечанства (Мрњаус, 2008). Претходница Агенде 2030 била је Миленијумска декларација на коју се она ослања и из које проистичу циљеви. Као 4. циљ одрживог развоја наводи се квалитетно образовање, којим се промовише инклузивно и квалитетно образовање и промовисање могућег целоживотног образовања. Овим циљем истиче се образовање као најмоћније средство за одрживи развој и тежи се томе да се обезбеди да деца глобално имају бесплатно основно и средње образовање. Оваквим глобалним циљевима образовања уочени су трендови који указују на то да се повећава писменост, да се повећава број девојчица које похађају школу, да се смањује број оних који не похађају школу и слични трендови. Проблем имплементације се јавља код оних земаља који су погођени сиромаштвом, сукобима и сл. Још један тренд УН запажа око потешкоћа имплементације међу земљама у развоју као што су потребе за структурном трансформацијом и отпорности на кризе и шокове.

4.1.2. Србија и Агенда 2030

Циљеви одрживог развоја Агенде 2030 ступили су на снагу званично 1. јануара 2016. године након што је УН усвојила резолуцију. Као што је предходно наведено

одрживи развој обавља друштво, економију и окружење које треба ускладити „социјалном равнотежом и заштитом животне средине уз рационално располагање природним ресурсима“ (Остојић, 2020, стр. 102). За примену овог концепта потребне су јаке институције, полазна основа за имплементацију свих циљева одрживог развоја, како наводи Вучић јесте присутност поузданих, ефективних и одговорних институција. (Вучић, 2022). Република Србија је за примену ових циљева донела Националну стратегију одрживог развоја и како је у овој стратегији наведено институционални механизми се разликују од уставних уређења сваке земље, потребна је посвећеност Владе и политичка подршка, њено спровођење зависи од свих заинтересованих страна а одговорност за координацију и спровођење стратегије преузима канцеларија за одрживи развој. Поред Националне стратегије одрживог развоја, значајна стратегија у систему образовања у Србији представља Стратегија развоја образовања и васпитања као и акциони план за њено спровођење. Остојић анализирајући Националну стратегију одрживог развоја наводи да слабости за одрживи развој у Србији представља низак ниво поверења грађана у институције, разлика у регионалном развоју, недовољна улагања у развој привреде, одлив мозгова, ниска стопа издвајања за образовање, науку и социјалну заштиту из БДП-а, неповољан друштвено-економски положај младих и др. (Остојић, 2020). Организација цивилног друштва окупљене око платформе „Одрживи развој за све“ спровеле се свеобухватано истраживање чији је резултат извештај тренутног стања у Србији и колико је Србија спремна за припремљеност спровођења Агенде 2030. Резултати овог извештаја указују на следеће податке: Република Србија Законом о буџету издвојила је у 2020. години расходе за образовање у износу од 3,54% БДП што је далеко од планираних 6% БДП; Обухват деце предшколским васпитањем и образовањем значајно је нижи од просека Европске Уније; Нето стопа обухвата деце основним образовањем у 2019. години била је 93%, нижа за 6 процентних поена у односу на 2012. и испод циљне вредности постављене у Стратегији развоја

образовања и васпитања за 2020. годину(СРОС); Средњим образовањем у 2019. години обухваћено је 87,4% генерације и одговара циљној вредности од 88% постављеној у СРОС; Учешће становника са завршеним високим образовањем у 2019. години било је 33,5%, значајно ниже од просека Европске Уније 40,3% и вредности планиране СРОС 38,5%; Обухват одраслих образовањем и обуком у 2019. години износио је 4,3%, значајно ниже од вредности планиране СРОС од 7%. Увиђамо да и поред стратешких докумената који су усвојени за спровођење агенде 2030, Србија и даље заостаје за предвиђеним вредностима у образовању. Уочавамо да у периоду 2020. године издвојено далеко ниже буџета за финансирање образовања од предвиђених, као и то да обухвате деце на свим нивоима образовања је нижи од предвиђене вредности, сем средњег образовања. Србија заостаје за регионом по проценту високо образованих и по проценту образовања одраслих.

4.2. Регионални (наднационални) ниво образовне политике

Како постоје потребе за образовном политиком на међународном нивоу, она је организована и на регионалном нивоу. Европска унија (ЕУ) представља „сигурно најзначајнији економски и политички чинилац на сцени Европе“ (Стајић, 2015, стр. 101) и као такав чинилац у региону предстаља „савез демократских европских држава које су себи за циљ поставиле очување мира, слободе и опште добробити“ (Ђорђевић и Поповић, 2008, стр. 121). ЕУ тренутно сачињавају 27 земаља чланица. Државе чланице деле заједничке циљеве, вредности и политику, а ЕУ усклађује свој општи интерес и интересе држава на бази владавине права, што значи да се њено деловање заснива на уговорима које су добровољно и демократски одобриле све чланице. У обликовању европског простора и европске политике ЕУ је такође имала и потребу како Миљковић наводи за обликовањем образовног простора и мењала се са временом, све до промена као што је нпр. Болоњска декларација, политика одрживог развоја, Лисабонска декларација (2014). Лисабонском декларацијом ЕУ наглашава значај

образовања у културној и научној сфери друштва и појединаца, и посебно истиче значај високог образовања. Бројни су пројекти и програми, активности и кампање закључују Ђорђевић и Поповић и додају да „ЕУ препознаје образовање, доживотно учење и обуку као виталне елементе просперитета Европе“ (2008, стр. 135).

Према Лисабонској стратегији донетој 2000. године она „представља договор о заједничком стратешком циљу према којем би ЕУ до 2010. године требало да постане најконкурентнија и најдинамичнија економија света заснована на знању, способна за одрживи економски раст са највећом стопом запослености, као и сталном економском и социјалном кохезијем.“ (Миљковић, 2014, стр. 123). Критичким разматрањем европских вредности у образовној политици Поповић уочава да се образовна политика ЕУ драстично променила последњих година и да је раније доминирао хуманистички приступ који је балансирао економску и друштвену компоненту и како наводи „дошло је до јасне доминације циљева везаних за запошљавање и запошљивост, економску компетитивност, неограничени економски раст.“ (Поповић, 2019, стр 6).

4.2.1. Србија на европском путу

Према наводима појединих аутора у процесима глобализације образовна политика се интернационализовала и постала израз наднационалних политичких субјеката и међународних организација (Микулец, 2015). Процесом глобализације као вредности истичу се како наводи Минић, право, лична слобода, толеранција и једнакост (2016). Србија је својим опредељењем за европске вредности и стратешким одлукама ка тежњи за прикључивањем ЕУ започела многе реформе па тако реформе школског система и од 2000. године „пролази кроз процес темељног реструктурирања и реорганизације“ (Хебиб и Спасеновић, 2011, стр. 373). Како оне наводе овај процес реформе одвија се у три правца који представљају децентрализацију школског система, демократизацију и унапређивање квалитета образовања (2011). Занимљиво је запажање које је

Поповић изнела о томе колики утицај ЕУ има на процес реформе у Србији, поред политичког утицаја интеграцијских процеса, она делује и финансијски тако што ЕУ путем донација за реформу система образовања издваја бесповратна средства и представља главног финансијера реформи (2019).

Као значајне акте којима је уређен систем образовања у Србији можемо издвојити Устав, Стратегију развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године (СРОВРС), Закон о основама система образовања и васпитања као и сет закона којима је уређен овај систем. Престанком важења претходне стратегије развоја донета је СРОВРС чији су главни разлози и потребе за доношењем: укључивање тема које нису биле део постојећег стратешког оквира, а чија је реализација започета у претходном периоду; усаглашавање политика у образовању са научним, техничким, технолошким и одрживим развојем и савременим кретањима у друштву и економији и као трећи разлог наводи се усаглашавање прописа у образовању са међународним документима (документи УН, ЕУ, Савета Европе) и иницијативама, као и са новим стратешким оквиром Републике Србије. Уставом се наводи да свако има право на образовање; да је основно образовање обавезно и бесплатно, а средње образовање је бесплатно; да сви грађани имају, под једнаким условима, приступ високошколском образовању; да Република Србија омогућује успешним и надареним ученицима слабијег имовног стања бесплатно високошколско образовање, у складу са законом. Овде уочавамо да је средње образовање у Србији само бесплатно иако се политиком одрживог развоја промовише обавезно средње образовање, поново можемо уочити несклад између глобалних образовних циљева и примене на националном нивоу. Такође уочавамо да сви имају подједнак приступ високошколском образовању. Осврнимо се на то како је заправо стање доступности високошколских установа појединцима у Србији. Према попису из 2011. године како наводи Петовар „у Србији је 24,8% становника старости од 30 до 34 године имало високо или више образовање: у Региону Београда 38,3%, у Региону

Војводине 22,2%, Региону Шумадије и западне Србије 17,5% и у Региону Јужне и Источне Србије 19,5%“ (Петовар, 2020, стр. 20). Циљ који ЕУ промовише јесте да до 2020 године број образованих у тој старосној доби износи 40%, што је прилагођено нашим циљевима на 38,5% наводи Петовар и даље додаје да је проценат особа у овој старосној доби са завршеним високим образовањем „као и проценат одраслих од 25 до 64 године које учествују у образовању и обуци значајно нижи у односу на задате вредности“ (Петовар, 2020, стр. 21). Она указује на још неке трендове у високошколском образовању, првенствено наводећи како је у периоду 2017. године у Србији постојало 126 факултета и 55 високих школа, а затим да долази до осцилација у броју уписаних студената, у периоду од 2011 до 2015 године долази до пораста уписаних студената за 19.501, док до тренда опања уписаних студената настаје у периоду 2015 до 2018 године, када је број уписаних бруцоша за 2018. годину износио а 3.976 студената мање у односу на 2011. (Петовар, 2020). Као разлог за овај тренд наводи „негативни природни прираштај и популационо пражњење појединих подручја Србије, високи трошкови студирања, као и могућност једног броја младих да студије настави ван Србије.“ (Петовар, 2020, стр. 21). У периоду 2016. и 2017. године у Србији 462 студената ромске националности похађа високошколске установе, што указује на мали број уписаних Рома у односу на њихов укупан број у становништву (Петовар, 2020). Она нам такође указује на неке од ограничавајућих фактора, пре свега доступности образовања са обзиром на трошкове студирања, да је 2018 године само 6,9% студената живело у студентским домовима, док је већина студената живела са родитељима или у изнајмљеним становима а „то указује на велику ускраћеност и недоступност високог образовања за младе из економски слабијих друштвених слојева, као и за младе који не станују у градовима у којима се налазе универзитети“ (Петовар, 2020, стр. 28). Број студената који се финансира из буџета, како наводи Петовар, износи 48% и 45% самофинансирањем, док на приватним факултетима не постоји буџетско финансирање (2020).

Оно што можемо закључити из наведених података јесте да Србија иако тежи за усклађивањем законских регулатива и системских реформи по угледу на ЕУ је и даље у великом заостајању у високошколском образовању. Мањине, особе за инвалидитетом, сиромашне категорије имају мање шанси за високо образовање, поготово ако су универзитети удаљени од места становања и ако за те потребе треба додатно издвојити за трошкове становања, као и остале трошкове студирања и живота. Тренд као што је запошљавање високообразованих ван граница Србије такође може отежати достизање европског циља од 40 процената. Улагањем у високо образовање достижу се циљеви образовања демократије као што су демократско грађанство, грађани који су упознати са владавином права, достижу се одређене стручне компетенције и вештине које поседују високо образовани грађани. Заостајање Србије за високообразованим грађанима, не представља само пуко приказивање процената. Овим трендом утиче се на процес демократизације, јер како смо предходно навели истинска демократија није могућа без образованих људи.

5. Образовање-опште добро

Досадашњим увидима имали смо прилике да образовање посматрамо као добро, као општи интерес, као потребу и као политику која се организује и спроводи за потребе одређених нација или пак регионалног или глобалног друштва. Образовна политика представља механизам којим ће се обликовати образовање у датом друштву. Она представља спрегу између институција на једној страни и потреба друштва и појединаца на другој страни. Улагањем у образовање улаже се и у социо-економски просперитет не само појединаца него и друштва уопште а као „важан критеријум доброг друштва је управо његова способност да финансира и развије јавну политику образовања за све своје грађане, односно да се избори против најгорег облика дискриминације а то је дискриминација у шансама за образовање које чине темељ за напредак појединца и друштва“ (Чаврак, 2019, стр. 4-5). Поједини аутори наглашавају значај који образовање има у најранијим фазама учења и да управо период раног детињства представља „најповољнији сензитивни период за учење и период у којем уложена средства дају највеће стопе приноса“ (Катић, 2018а, стр. 162). Потребно је да посматрамо и друге параметре или елементе квалитета образовања која појединцима пружају добробит. Како бисмо могли да сагледамо и ширу слику квалитета које образовање пружа можемо га посматрати из угла параметара ефикасности образовања, правичности у образовању и доступности образовања. Ови параметри уједно представљају дугорочне циљеве наведене у стратегијским документима који уређују развој образовања у Србији (Катић, 2018а).

5.1. Ефикасност образовања

У Миријам-Вебстер речнику ефикасност дефинисана је као квалитет или као пословање које је мерено поређењем производње са трошковима. Ефикасност је појам који је првенствено дефинисан у економским наукама, док за образовни систем ефикасност може представљати то колико је уложено у њега и какве

исходе из тог улагања добија. Како наводи Бордошки-Спариосу резултати образовних система се могу мерити на два начина, први представља мерење које се врши интерно, у оквиру образовних система попут оцењивања или нивоа образовања, док за друго мерење објашњава како се врши ван образовног система и представља резултате као што су могућност запошљавања и зарада (2007). Како је и сама ефикасност више одређен појам у економским наукама и у образовном систему се помињу појмови као што су техничка и алокативна ефикасност. Разлика у овим појмовима јесте та да „техничка ефикасност подразумева однос између улаза и излаза фактора производње, док алокативна ефикасност подразумева однос између трошкова и користи“ (Ричка, 2018, стр 73). Како то наводи Бордошки-Спариосу техничка ефикасност одговара на питање колико је ефикасан сваки употребљени ресурс у образовном систему, колико су ефикасни наставници, технологија или сама организација (2007). Док за алокативну ефикасност она наводи на питање „која је најбоља комбинација образовних ресурса која ће чинити образовни инпут и дати највећу стопу приноса?“ (Бордошки-Спариосу, 2007, стр. 7). Можемо закључити да ефикасност као параметар квалитета образовања јесте значајан за заједницу и појединце из угла ефикасности која се постиже унутар школских система али и значај који ће она имати касније на појединце када се нађу ван школских система и пружити им успех на друштвеној и економској лествици.

5.2. *Правичност у образовању*

Досадашњим разматрањима уочили смо да је образовање глобално препознато као основно људско право а потом је регулисано у националним законодавствима. Правичност је у Миријам-Вебстер речнику описано као квалитет или стање праведности а потом као правичан или непристрасан третман: недостатак фаворизовања према једној или другој страни. За појединце у образовном систему, правичност можемо означити као једнак третман за све. Када говори о једнакости у образовању Фарнел наводи да се „мисли на друштвену једнакост,

што се може дефинисати као стање у којем сви појединци имају исте могућности“ (Farnell, 2010, str. 22) како би се постигао развој индивидуалних способности, знања и положаја на друштвеној лествици, док дискриминацију објашњава као процес који делује како на штету других друштвених група тако и на сопствену штету (Farnell, 2010). Праведност у образовању, како то објашњавају Антонијевић и Николић се односи на то да у образовном систему сваки појединац има могућност избора у складу са његовим способностима и потенцијалима а не на основу дискриминација, што даље појединцу отвара социјалне и економске могућности (Антонијевић и Николић, 2019). Неједнакости су једино оправдане уколико су оне резултат нечијих напора а како објашњава Бодрошки-Спариосу „правичност тежи да разликује две врсте неједнакости у образовању: неједнакости узроковане факторима који су етички неприхватљиви – околностима које индивидуа не може контролисати, а које утичу на њена образовна постигнућа (као што су, нпр., пол, раса, социоекономски статус) и неједнакости узроковане легитимним факторима (нпр., аутономни избори, улагање напора)“ (Бодрошки-Спариосу, 2010, стр. 624). Циљ образовног система и образовне политике јесте да отклони неједнакости над којима индивидуа нема утицаја и да створи једнаке шансе за све. Поједини аутори сматрају како је за праведност у образовању потребно препознати појединачне разлике како би оне биле смањене, а да су најчешће без једнаких шанси широмашне породице, припадници одрђених националних и етичких припадности, деца са посебним потребама, деца која живе у забаченим крајевима (Антонијевић и Николић, 2019).

5.3. *Доступност образовања*

Да би се праведност у образовању остварила, неопходно је и да образовање буде подједнако доступно свима, како наводе поједини аутори проблеми доступности могу бити изражени на више нивоа од физичке доступности образовних установа, доступност образовања на матерњем језику па све до приступа школи по избору индивидуе (Антонијевић и Николић, 2019). Као и код правичности,

проблеми око доступности образовања треба да представљају питања политике уопште и питања образовне политике. Према анализи доступности образовања у Србији, коју је сачинила Петовар, разликује 4 димензије доступности које се односе на следеће: Прва димензија је доступност квалитетног образовања, који се може мерити разним индикаторима од квалитета наставних програма па све до грађевинског квалитета и комунално-санитарно-хигијенске опремљености образовних објеката; Друга димензија представља просторну доступност, тј. удаљеност учениковог дома од локације школе, и којим средством ученик долази до куће, колико му је времена и новца потребно да стигне до школе; Трећа димензија обухвата проценат младих уписаних у основно, средње и високо образовне установе, као и тема раног напуштања школовања тј. незавршавања уписаног степена образовања. Четврта димензија се односи на трошкове школовања и економске могућности породице за додатним трошковима током школовања (Петовар, 2020). Увидом у ове четири димензије доступности можемо да закључимо да физичка доступност није једини фактор који може отежавати ученицима доступност школских установа, већ да и други фактори попут економског играју значају улогу. Образовном политиком, као и код правичности, тежи се препознавању ових фактора, њиховим разматрањима и системским решењима они треба да се смање и редукују.

Како Србија тежи европским и демократским вредностима, она мора тежити да образовни систем буде подједнако доступан свима, што уједно и у стратегијским документима наводи као дугорочне циљеве развоја образовања. Како то наводи Јелинчић у демократском друштву образовни систем од најранијег периода образовања па до универзитета и у свим сегментима мора бити доступан сваком појединцу (Јелинчић, 2013). Међутим, како је заправо стварно стање доступности образовних институција у Србији? Податке о образовним институцијама, њиховом броју, удаљености као и броју деце која их похађају у најранијем узрасту образовања која се односе на предшколски узраст и основно образовање, износи

Катић и указује нам на реалан приказ стања. Она нам указује да је стање за предшколске установе оцењено као незадовољавајуће, а да „повољно стање карактерише само урбане средине, где нису угрожени педагошки ефекти образовања уколико су непосредно повезани са карактеристикама мрежа.“ (Катић, 2018а, стр. 159). У руралним срединама нема педагошких установа или их има у малом броју, док су деца из ових крајева и неразвијених средина, сиромашних породица у посебно неповољном положају (Катић, 2018а). На незадовољавајућем нивоу је и територијална распорстањеност образовних институција, а како Катић наводи иако расте број предшколских установа и даље их нема довољно, у предшколске установе се уписује број деце који превазилази капацитете исте, а да и даље нису обухваћена сва деца, тренд указује да према броју деце које похађају ове установе далеко заостајемо за европским стандардима (2018а).

Уочен је тренд фаворизовања урбаних средина над руралним. За стање у основном образовању Катић наводи да је мрежа институција „у градским срединама оцењује као добра и доступна свој деци, а у сеоским срединама углавном добра и такође доступна, бар у четворогодишњем трајању“ (Катић, 2018а, стр. 159). Неповољне трендове у основном образовању представљају: смањење школа за децу са сметњама у развоју, мали број девојчица које их похађају и забрињавајућа чињеница да их ромска деца похађају иако немају никаквих сметња у развоју; системска решења за неравномерну дистрибуцију мреже образовних установа у виду ћачког превоза изостају, за основно као и предшколско образовање (Катић, 2018а). Овим указима у постојећа стања предшколских и основних образовних установа, можемо закључити да постоји велики број проблема који се системски не решавају иако су прокламоване у законским и стратешким документима Србије. Није довољно да образовање буде посматрано само на нивоу докумената, потребно је образовне циљеве спровести у пракси. Ускраћивање доступности, правичности и ефикасности образовања у

најранијим периодима може представљати каснији ненадокнадив губитак за целу заједницу. Наведене дискриминације ускраћују децу за њихов каснији социјални и економски напредак.

6. Образовање у контексту људског капитала

Теорије људског капитала или интелектуалног капитала првенствено су се развијале у економским наукама, а како наводи Бралић сам појам људског капитала увео је Теодор Шулц којим објашњава да се људски капитал развија улагањем у знање (2010). Како у економским наукама поједини аутори истичу важно је да се знање усмери ка повећању продуктивности, док знање дефинишу као „скуп идеја, искустава, интуиција, вештина и учења која се користе у креирању нове вредности“ (Цветковић, С. и Данијела Д., 2014, стр. 5). Основне поставке теорије људског капитала како наводи Бодрошки-Спариосу се ослањају на чињеницу да капитал не подразумева само материјалне обилке (2007). Како се прва помисао на капитал односи на физички и материјални аспект, ова теорија нам указује на то да је једна од њених главних карактеристика неопипљивости а како наводи Колаковић интелектуална имовина „нема тврди облик као некретнине“ као што нема ни видљиву „финансијску вредност“ (Колаковић, 2003, стр. 925). Ове неопипљиве вредности представљају васпитање, образовање у школским системима, брига о здрављу, учењем вредностима и врлинама, ова улагања утичу на положај индивидуа, њиховог здравља и добробити уопште које прате индивидуу кроз цео живот (Бодрошки-Спариосу, 2007). Ово указује на још једну особеност коју људски капитал разликује од физичког капитала, а то је да је она неодвојива од људи, што значи да се не може куповати као што је случај код физичких вредности.

Људски капитал се не може куповати али као и код сваког другог капитала у њега се може улагати па тако теорија људског капитала говори да „образовање и обука су инвестиције које појединце чине истински продуктивнијим“ (Спариосу Т. и Бодрошки-Спариосу, 2017, стр. 87-88). У наставку рада нећемо се интересовати за улагања која су карактеристична за економско пословање и која су везана за

стицање и увећање профита, за нас је значајно да увидимо ефекте који се остварују улагањем у знање.

6.1. *Ефекти улагања у људски капитал*

Ефекте улагања у ову врсту капитала можемо посматрати на нивоу појединца и на нивоу друштва. Такође их можемо посматрати из финансијских и нефинансијских ефеката, где су финансијски ефекти лакше уочљиви из разлога њихове лаке мерљивости. Како наводи Бодрошки-Спариосу постоји велика повезаност између нивоа образовања и прихода и наводи да што је већи степен образовања то су већи приходи (2007). Утицај образовања на финансијско благостање је двојако тако што на нивоу друштва доприноси економском расту државе, исто тако подиже финансијска примања појединца који улаже време и новац у своје образовање. (Марковић и Млаћан, 2017). Оно на шта нам указују поједини аутори јесте то да истицање нефинансијске користи људског капитала утиче на очување хуманистичке димензије образовања, и да образовање позитивно утиче на „здравље људи, трајање животног века, смртности деце, људских права и политичке стабилности, криминалитет као и друге индикаторе социјалног благостања“ (Босанац и Мулутинић, 2020, стр. 81). Људи ће имати виши степен свести о свом здрављу уколико се образују о истом чиме ће се смањивати трошкови које држава издваја за лечење оболелих. Како наводи Ђорђевић, уколико се ученици још у школским системима упознају са последицама ризичног понашања, смањује се број оболелих од сексуално преносивих болести такође и епидемијских зараза (Ђорђевић, 2013). Самим образовним садржајем треба да се обезбеди да буде у „директној функцији здравља и правилне исхране, пружању прве помоћи себи и најближима, односно суграђанима, такође, умногоме могу да допринесе подизању општег нивоа безбедности“ (Ђорђевић, 2013, стр. 158). Образовани појединци имају знања о томе како бринути о здрављу и исхрани, упознати су о штетностима које делују на

људски организам, стварају здраве навике. Оваква знања утичу на квалитет живота, продужује се животи век и доприноси се сопственом и колективном здрављу. Образовани грађани упознати су и укључени у друштвена дешавања док са друге стране „диктаторски режими профитирају од неписмене популације и сиромашног становништва“ (Бодрошки-Спарису, 2007). Образовањем се спречава овај вид манипулисањем становништва, сами грађани желеће да учествују у политичким питањима локалних јединица па све до републичких питања. Позитивне ефекте образовања можемо посматрати на примеру утицаја који има на смањење стопе криминалитета у друштву, тако што са једне стране смањује сиромаштво и неједнакости међу људима, а са друге стране подиже поверење у заједницу и институције (Бодрошки-Спарису, 2007). Образовање поготово може имати значајну улогу код ресоцијализације и едукације осуђеника, како би се они касније прилагодили друштвеној средини и како би у истој постојала кохезија.

Образовање својим бројним нефинансијским ефектима доноси задовољство и хармонију међу људима и појединцима које на први поглед нису лако уочљиви ни мерљиви. Свеукупно својим ефектима образовање омогућује квалитетнији живот, задовољство животом, испуњеношћу како на индивидуалном тако и на друштвеном плану.

7. Закључак

Улагање у образовање, препознавање и превазилажење недостатака који су постојећи у системима образовања, пут је којим се постиже општа добробит. Хуманистичка парадигма у образовању која наглашава потребу да основно и средње образовање треба да буде обавезно доприноси побољшању глобалне слике образовања и представља основу за добробит сваког појединца. Образовање ради љубави према знању или образовање из одређених интереса представља пут који ће појединцима допринети лично задовољство. Потребно је омогући да се свако образује у складу са својим жељама, да се омогући бољи живот или испуњење људских амбиција и циљева. Препознавање и отклањање дискриминативних фактора, препознавање образовних потреба, њихово финансирање и правичну дистрибуцију од стране једног друштва показатељ је добре образовне политике. Тек када су испуњени сви ови фактори може се говорити о друштву које образовање посматра као јавно добро. Није довољно само прокламовати образовне циљеве кроз законодавство, потребни су озбиљни напори да се они остваре, поготово ако се ради о друштву која није довољно друштвено, културно и економски развијено.

Литература

- Антонијевић, Р. и Николић, Н. (2019). Праведност у образовању: могућност и изазови. У: *Сусрети педагога: Образовна политика и пракса – у складу или у раскораку?* (стр. 49-52). Београд. Филозофски факултет
- Бодрошки-Спариосу, Б. (2007). Ефикасност и правичност образовних система у европским политикама образовања. *Настава и васпитање*, 56(3), 264-282.
- Бодрошки-Спариосу, Б. (2010). Основне димензије квалитета образовних система. *Настава и васпитање*, 59(4), 618-631.
- Босанац, М. и Мулутиновић, Ј. (2020). Високошколско образовање из угла концепта људског капитала. *Зборник Одсека за педагогију*. (29), 71-87.
- Бралић, Ж. (2006). *Античка Атина као друштво учења*. Београд. Факултет безбедности
- Бралић, Ж. (2010). Од интелектуалног до људског капитала. *Годишњак Факултета безбедности*, 2010, (233-246).
- Бралић, Ж. (2021). *Теорија и организација образовања*. Београд: Факултет безбедности
- Будак, Н. (2009). Знање није роба?. *Ревија за социјалну политику*. 16(2). 177
- Вајт, П. (2013). Грађанско образовање у демократији. *Часопис Реч*. 83(29). 53-60
- Varian, H. R. (1992). *Microeconomic analysis*. W. W. Norton & Company, Inc., 500 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10110
- Вучић, В. (2022). Србија 2030: Агенда одрживог развоја – изазови и ограничења. *Хоризонти менаџмента*, 2(1), 43-75
- Делибашић, Е. (2022). Неолиберална културна политика и јавно добро у култури. *Друштвене и хуманистичке науке*. 1(18). 299-310.
- Димитријевић, Н. (2016). *Демократија на ивици: расправе о кризи и алтернативама*. Фабрика књига и пешчаник
- Драшковић, Б. И Вујиновић, А. (2019). Екоремедијација – иновације, економски аспекти и имплементација у пракци. У: *Зборник радова националне конференције са међународним учешћем*. (стр. 71.). Београд. Факултет за примењену екологију "Футура".
- Дрљача, З. (2018). *Јавне финансије и финансијско право*. Сарајево. ПИМ универзитет у Лукавици-Правни факултет

- Ђорђевић, И. (2013). *Људска безбедност – глобални контекст и примена у Србији*. Београд. Институт за упоредно право и Досије студио.
- Ђорђевић, Ј. и Поповић, К. (2008). Образовање за демократију и грађанско друштво у Европи. *Андрагошке студије*, (1), 121-138
- Европски парламент. Информативни чланци о Европској унији. (н.д) преузето: 19. септембра 2022 са: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/home>
- European union.(n.d) преузето 12. септембра 2022: https://european-union.europa.eu/index_en
- Закон о основама система образовања и васпитања: 88/2017-3, 27/2018-3 (др. закон), 27/2018-22 (др. закон), 10/2019-5, 6/2020-20, 129/2021-9
- Заниновић, М. (1988). *Опћа повијест педагогије*. Загреб. Школска књига
- Јелинчић, Ј. (2013). Право на образовање. *Часопис Реч*. 38(29), 33-36.
- Јелчић, Б. (2001). *Јавне финансије*. Загреб. РРиФ – плус.
- Јовичић, Д. (2017). Демократија и Политичке институције. *Цивитас*. 7(1). 50-64.
- Јоцић, С. (2015). *Локална јавна добра и њихово финансирање*. Мастер рад. Ниш: Правни факултет
- Катић, Љ. (2018). *Образовањем до безбедности. Професионално припремање кадрова безбедности*. Београд. Факултет безбедности
- Катић, Љ. (2018а). Мрежа васпитно образовних институција у Србији као чинилац људске безбедности. (уред.) Станаревић, С. Ђукић, А. У: *Научна конференција Урбана безбедност и урбани развој*. (стр. 158-174). Универзитет у Београду. Факултет безбедности и Архитектонски факултет.
- Колаковић, М. (2003). Теорија интелектуалног капитала. *Економски преглед*, 54(11-12), 925-944.
- Копрић, И. (2009). Образовање као роба: морал или политика?. *Ревизија за социјалну политику*. 16(2). 189-190
- Кордић, Б. (2014). *Увод у психологију*. Београд: Центар за примењену психологију
- Красић, С. (2012). *Настанак и развој школства од антике до средњег века*. Задар. Свеучилиште у Задру
- Кривокапић, Н. (2014). Принципи демократије као стубови савременог демократског друштва. *Црна Гора. Социолошка Лука*, 8(2). 25-37.

- Living democracy. (n.d.) About us. Preuzeto: 25 avgusta 2022. from: <https://www.living-democracy.com/about-edc-hre/>
- Марковић, Д. и Млађан, М. (2017). Значај знања за благостање друштва у савременом свету. *Филозофија и друштво*. 28(4), 1136 -1159
- Merriam-Webster. (n.d.). *Anthropology*. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved September 1, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/anthropology>
- Merriam-Webster. (n.d.). *Archaeology*. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved September 1, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/archaeology>
- Merriam-Webster. (n.d.). *Democracy*. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved September 2. септембра 2022., <https://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy>
- Merriam-Webster. (n.d.). *Efficiency*. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved September 13, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fairness>
- Merriam-Webster. (n.d.). *Fairness*. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved September 14, 2022, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fairness>
- Микулец, Б. (2015). Стварање политике образовања одраслих из европске перспективе. *Андрагошке студије*. (1). 9-24
- Миљковић, Ј. (2014). *Европска образовна политика и управљање системом образовања одраслих*. Докторска дисертација. Београд. Филозофски факултет
- Минић, В. Л. (2016). *Ваштање и образовање за демократију у Републици Србији*. Преузето 11. септембра 2022., <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0354-32931602255M>
- Monroe, P. (1906). *A text – book in the history of education*. New York/ London. The Macmillan company
- Мрњаус, К. (2009). *Образовање за одрживи развој. У: Цјеложивотно учење за одрживи развој. Ријека. Свеучилиште у Ријеци, Учитељски факултет у Ријеци*
- Народна скупштина Републике Србије(н.д.) Документа. Преузето: 28. августа 2022. са: <http://www.parlament.gov.rs/upload/documents/Univerzalna%20Deklaracija%20o%20demo kratiji%20LAT.pdf>
- Национална стратегија одрживог развоја: 57/2008-6, Службени гласник РС, број 57 од 3. јуна 2008.

- Održivi razvoj za sve (n.d.).Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030. preuzeto: 12. septembra 2022. <https://sdgs4all.rs/documents/srbija-2030-pripremljenost-za-sprovođenje-agende-2030/>
- Остојић, И. (2020). Институционална компонента одрживог развоја Србије. У: *Изазови одрживог развоја у Србији и Европској унији*. (101-117). Београд. Институт друштвених наука.
- Петак, З. (2009). Је ли образовање јавно добро?. *Ревизија за социјалну политику*. 16(2). 198-199
- Petak, Z. (2019). Upravljanje prirodnim resursima kao zajedničkim dobrima: teorijski pristup razlikovanju javnih dobara i zajedničkih resura. U: *Forum za javnu upravu; izazovi upravljanja javnim dobrima*. (7-19). Zagreb. Friedrich-Ebert-Stiftung, Institut za javnu upravu.
- Петовар, К. (2020). *Доступност образовања у Србији*. Фондација центар за демократију. Преузето са: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1819/dostupnost-obrazovanja-u-srbiji>
- Поповић, К. (2019). Образовна политика – у маказима парадигми. У: *Сустрети педагога: Образовна политика и пракса – у складу или у раскораку?* (2-13). Београд. Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Посавец, З. (2003). Политичке странке и јавно добро. *Политичка мисао*. 40(2). 21-31
- Републички секретаријат за јавне политике(н.д.) Агенда 2030 и Србија. Преузето 11 септембра 2022. <https://rsjp.gov.rs/cir/vesti-cir/agenda-2030-i-srbija/>
- Ричка, Ж. (2018). Показатељ ефикасности и управљање ефикасношћу јавног сектора у БИХ. Босна и Херцеговина. *БХ економски форум*. 8(1). 67-84
- Саниа, А. (2008). образовање – вредност или роба?. *Андрагошке студије*. 2(2007). 178-191.
- Спариосу Т. и Бодрошки-Спариосу, Б. (2017). Јавно инвестирање у стручно образовање и обуку. *Андрагошке студије*. (1). 87-110.
- Стајић. Љ. (2015). *Основи система безбедности*. Нови Сад. Правни факултет у Новом Саду
- Станаревић, С. (2018). *Основи безбедности*. Београд. Факултет безбедности
- Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године: Службени гласник РС, број 63 од 23. јуна 2021
- Трнавац, Н. и Ђорђевић, Ј. (2010). *Педагогија: уџбеник за наставнике*. Београд. Научна књига комерц
- UNESCO. (n.d.). Education transforms lives. Preuzeto 11 septembra 2022. <https://www.unesco.org/en/education>

- United nation (n.d.). About us. Preuzeto 11. septembra 2022. <https://www.un.org/en/>
- UNPD. (n.d.) Sustainable development goals. Preuzeto 11. septembra 2022. <https://www.undp.org/>
- Устав Републике Србије: 98/2006-З, 115/2021-З, 16/2022-З, Службени гласник РС, број 98 од 10. новембра 2006.
- Farnell, T. (2012). Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. U: *Studenti sa invaliditetom. Opće smjernice* (str. 13-34). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Хебиб, Е. & Спасеновић, В. (2011). Школски систем Србије- стање и правци развоја. *Педагогија*, 66(3). 373-383
- Цветановић, С. и Деспотовић, Д. (2014). Знање као компонента људског капитала у моделима економског раста. *Школа бизниса*, (1), 1-17.
- Council of Europe. (n.d). Guide to procedures. Preuzeto: 25. avgusta 2022. from: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf01f
- Чаврак, В (2013). Образовање за добро друштво. У: *Економско образовање у Републици Хрватској- јучер, данас, сутра: зборник радова знанствене конференције*. (стр. 3-26). Загреб. Економски факултет Свеучилишта у Загребу.